

Рецензия
за дисертационния труд
на Мила Боянова Мошелова
на тема **„Влияние на радикално десния политически дискурс върху системните политически партии в България и Великобритания (2010 г. – 2019 г.)“**

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в професионално направление
3.3. Политически науки

от проф. д-р Румяна Коларова, катедра „Политология“, Философски факултет, СУ „Св.
Климент Охридски“

Данни за докторанта

Мила Мошелова е редовен докторант към катедра „Политология“ на СУ, отличаващ се с активното си ангажиране с учебни и изследователски дейности не само и не толкова в рамките на докторантската програма на Философски факултет, колкото с участието си в летни училища, обучения и специализации в престижни европейски академични институции – Европейски консорциум за политически изследвания, Европейски университет Виардина – Франкфурт на Одер, Европейски университетски институт – Флоренция. Трябва да посоча и активното ѝ участие в академични изследователски проекти, както и разнообразните по характер публикации –рецензии за книги, участия в докторантски конференции, статии, представени на международни форуми. Дисертантката активно участва в дейността на неправителствени организации – в изработката на аналитични доклади и организирането на академични форуми. Това естествено обуславя високите академични стандарти, на които отговаря предложението за защита дисертационен труд.

**Значимост (научна и научно-приложна) на изследвания проблем.
Обоснованост на целите и задачите**

През последните 20 години темата за нарастващата роля и значение на радикално десните партии в европейските демокрации доминира в сравнителните изследвания, като паралелно с тенденцията за нейното „масовизиране“ и „банализиране“ наблюдаваме и друга тенденция – да се анализират не само самите радикално десни партии като феномен, а също така и системните промени, които тяхната повсеместна поява предизвиква. Доколкото наблюдаваме няколко поколения от радикално десни партии, въпросът за

системната промяна, която появата им предизвиква отива отвъд анализа на техните партийни програми, специфичното им партийно лидерство, механизмите на електорална мобилизация и темата за популистката им природа. Дисертационният труд на Мила Мошелова си поставя именно такава изследователска цел, която има своята лаконична формулировка на стр. 12 от текста - „да се проследи ефектът на радикално десни партии на три нива - теми и политики, междупартийна конкуренция и партийна система“. Тази цел е заявка за задълбочено и добре осмислено изследване, като все пак трябва да имаме пред вид известното припокриване на второто и третото от посочените нива, доколкото партийната система е по своята дефиниция модел на междупартийна конкуренция.

Трябва да подчертаем високите академични стандарти при разработването на теоретичния модел на изследването, като лаконичността при формулирането на изследователската цел е много уместно допълнена с детайлно определяне на изследователските въпроси и изследователски задачи. На пръв поглед баналната тема е разгледана от ключов по своето значение ракурс – стратегиите, които системните партии прилагат по отношение на радикално десните партии, ефектът от тези стратегии върху позициите на системните партии и върху партийната система като цяло. Списъкът от изследователски задачи е много скрупулъзен и очертава много обширно изследователско поле – анализ на литературата, в който се отграничават както различните теоретични подходи, така и обособените във времето „цикли“; анализ на политическия дискурс на радикално десните и заимстването му от системните партии; анализ на политическите програми на системните партии (по-конкретно на посланията и политиките породени като реакция на радикално десните); анализ на тези процеси в рамките на два конкретни казуса – Обединеното кралство и България.

Структурата на докторската теза по същество съответства на формулираните шест изследователски задачи, които чрез системни и задълбочени проучвания са изпълнени.

Докторатът предлага едно комплексно изследване на съществуващите публикации в така очертаното изследователско поле, добро познаване и активно използване на съществуващите бази данни от сравнителни изследвания на партийни програми и динамиката на партийните системи, както и изследване на два казуса – партийната система в Обединеното кралство и в България.

Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература

Без съмнение Мила Мошелова има задълбочени и комплексни познания по изследваните от нея теми и проблеми, като демонстрира свобода при анализа както на научната литература посветена на радикално десните партии, така и на документите и емпиричните данни касаещи темата. Впечатлява свободното боравене както с понятийния апарат, така и със съществуващите бази данни от емпиричните изследвания на партийните системи и партийните манифести (програми).

Докторантката аргументира своя модел за сравнително изследване – най-отдалечените (различни) случаи, като изглежда е напълно наясно с методологическите му ограничения, доколкото изложението е структурирано като изследване на два отделни случая. Сравнителния анализ между България и Обединеното кралство е проведен адекватно - на по-високо ниво на абстракция.

Понятийния апарат и използваните бази данни са актуални, впечатлява обемът на теоретичните източници – над 140, които са допълнени от над 80 медийни източника. С убеденост констатирам, че познанията на Мошелова за състоянието на проблема са впечатляващи, а посочените източници (както теоретичните и аналитични модели, така и резултатите от цитираните емпирични изследвания) са пълноценно използвани в дисертационния труд.

Теоретичен модел, съответствие между избраната методология и поставените цели и задачи

В своето изследване на ефектите от появата на радикално десни партии върху системните партии Мила Мошелова се фокусира върху онези резултати от дейността на „мейнстрийм“ партиите, които формират публичния дискурс (партийни програми, предизборни документи, политически изказвания и речи, изказвания по законодателни въпроси, както и позициите на депутатите при съответните гласувания). Същевременно използваната база данни е резултат и от експертни анализи и оценки, които са системно набирани и организирани. В голяма степен емпиричната основа на дисертационния труд се задава от данните от изследването на Чапъл Хил (Chapel Hill Expert Survey, CHES-Europe), което оценява позиционирането на партиите по отношение на идеология,

политики и международните отношения в глобален план, но са подбрани само темите, които са характерни за радикално десните партии в Европа. Става дума за позиционирането на партиите по скалата GAL/TAN, както и по отношение на европейската интеграция, имиграционните политики, гражданските свободи, законността и реда. Що се отнася до анализа на политическите програми и послания, Мошелова стъпва върху данните от Comparative Manifesto Project,

Всъщност Мила Мошелова борави с богат набор от емпирични данни, които имат различна степен на релевантност към изследваните процеси. Тези разнородни по своя характер данни са подложени на вторичен анализ коректно съобразен със ясно формулираните изследователски задачи, което гарантира добро качество на изследването и свидетелства за системната и задълбочена работа на докторанта. Трябва да се подчертае, че за целите на своя дисертационен труд Мошелова комбинира много сполучливо анализ на съдържанието на програмни документи с дискурсивен анализ на радикалните послания.

Оценка на дисертационния труд и неговите приноси

Дисертационният труд е с обем от 194 страници, като включва увод, пет глави (първата от които е озаглавена „Обща характеристика на дисертационния труд“, заключение, приложения и библиография. Библиографията включва над 200 източника, които (както беше посочено) са пълноценно използвани в текста. По форма, структура и съдържание Дисертационният труд отговаря на нормативните изисквания за придобиване на научната и образователна степен „доктор“, доколкото показва, че „кандидатът притежава задълбочени теоретични знания и способност за самостоятелно научно изследване“, а трудът му „съдържа, както научни, така и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос“.

Ще открия три основни приноса в дисертационния труд на Мила Мошелова:

- предлага добре аргументирана оценка на взаимодействието между радикално десните партии и техните „мейнстрийм“ конкуренти, което не е ограничено от разделението ляво-дясно.
- проследява ефектите от появата на радикално десни популистски партии в две европейски демокрации – България и Обединеното кралство, като сравнението е проведено съобразно с най-високите стандарти на сравнителната политология -

от една страна дисертантката предлага комплексен анализ на два отделни случая (казуса), което дава възможност за оценка на ефекта от появата на радикално десни популистки партии в две качествено различни партийни системи, в две качествено различни правителствени конфигурации, в две качествено различни политически уредби, политически традиции и конкретни политически ситуации. От друга страна тя съумява коректно да изведе общи закономерности, валидни за тези два „най-отдалечени/различни“ случая, като напълно избягва опасността от неаргументирани и повърхностни аналогии между двата казуса.

- разглежда българския случай през призмата на актуалните сравнителни изследвания на ефекта от електоралния успех на радикално десните популистки партии в другите европейски демокрации. Нейните публикации свидетелстват, че тя съумява да постигне и обратното – да осмисли разнообразието на европейските процеси през призмата на българския казус.

Разбира се, към предложения дисертационен текст може да се направят и някои критични бележки. Бих искала да се спра само на един въпрос, на който не получих отговор в дисертационния текст. Когато дисертантката анализира динамиката в позициите на българските партии по изброените по-горе теми (анализирани чрез инструментариума на Comparative Manifesto Project), ДПС системно отсъства. Тази партия може да бъде открита само в обобщението на данните от Чапъл Хил (Chapel Hill Expert Survey, CHES-Europe).

Въздействия на дисертационния труд върху външната среда.

Изследването на Мила Мошелова е по същество и преди всичко вторичен анализ както на академичните публикации предлагащи теоретични модели, така и на резултатите от основните емпирични изследвания на динамиката в междупартийната конкуренция и нейните ефекти върху партийните програми, стратегии и конкретни действия. То поставя България в контекста на общоевропейски процеси, като представлява една важна стъпка към преодоляване на съществуващ провинциализъм в някои академични изследвания и най-вече на популярните политологични анализи на българската партийна система.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като имам предвид значимостта на темата, извършената изследователската работа по дисертационния труд, оригиналността на основните изследователски резултати и научните приноси на представения за защита труд с убеденост ще гласувам „за“ да бъде присъдена на **Мила Боянова Мошелова** образователната и научна степен “ДОКТОР”.

София

25.10.2022 г.

проф. д-р Румяна Коларова